

**СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ РАУФА АБЛЯЗОВА**

Кафедра права та інформаційної справи

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни «Теорія держави і права»

на тему: «Право ЄС і українська правова система»

Студент-виконавець:

Григорович Яна Юріївна,
група ЮР-31

Керівник курсової роботи:

Джолос Сергій Вадимович

Курсова робота захищена з оцінкою

Протокол захисту курсових робіт

№ _____ від _____ 20____ р.

Черкаси 2024

Зміст

Вступ.....	3
Розділ 1. Загальна характеристика права ЄС	
1.1 Поняття та структура прав ЄС.....	6
1.2 Система права ЄС.....	8
1.3 Вплив права ЄС на правову систему України.....	18
Розділ 2. Гармонізація законодавства України з правом ЄС	
2.1. Загальні засади гармонізації закону України з правом ЄС....	21
2.2 Основні виклики та перспективи.....	23
Висновки.....	26
Список використаних джерел.....	28

Вступ

У сучасному світі правові системи держав усе більше зазнають взаємовпливу та трансформацій під впливом глобалізаційних процесів, розвитку міжнародного права та інтеграційних об'єднань. Особливе місце серед таких правових систем посідає європейське право — правовий простір, який охоплює норми, створені в межах Європейського Союзу (ЄС) та пов'язаних з ним інституцій. Європейське право не тільки регулює внутрішні процеси ЄС, а й істотно впливає на правові системи держав, що прагнуть стати його членами або інтегруватися в спільний політико-правовий простір. Однією з таких держав є Україна, яка після підписання Угоди про асоціацію з ЄС та отримання статусу кандидата на членство взяла на себе зобов'язання поступової адаптації свого законодавства до права ЄС.

Питання взаємодії українського законодавства з європейським правом є надзвичайно актуальним у контексті загальнодержавного курсу на європейську інтеграцію, реформування судової системи, боротьби з корупцією, забезпечення верховенства права та утвердження прав людини. Європейське право дедалі більше впливає не лише на формальну структуру правової системи України, але й на принципи правотворення, правозастосування, судову практику, а також правосвідомість громадян і правову культуру загалом. Слід розуміти, що європейське право — це не сукупність формальних документів чи політичних декларацій. Це — цілісна система, яка ґрунтується на власних принципах, логіці розвитку, судовій практиці Суду ЄС та постійній взаємодії норм, що створюються на рівні європейських інституцій. Воно діє як наднаціональне право, що має пріоритет у державах-членах, і дедалі частіше його норми визнаються й у третіх країнах, які прагнуть до європейської інтеграції. Саме тому для України особливо важливим є не лише запозичення окремих норм чи стандартів, а й розуміння філософії європейського права, його фундаментальних засад — таких як повага до прав людини, принцип

верховенства права, забезпечення демократії, правова визначеність і правова передбачуваність. Починаючи з 2014 року, коли була підписана Угода про асоціацію між Україною та ЄС, Україна поступово втілює у життя положення *acquis communautaire* (правової системи Європейського Союзу), адаптуючи свої нормативно-правові акти до стандартів ЄС. Цей процес передбачає глибоку модернізацію українського законодавства, реформування ключових сфер державної політики, зокрема: економіки, енергетики, довкілля, транспорту, освіти, правосуддя, цифрової трансформації тощо. Адаптація українського законодавства до права ЄС стала не просто політичним рішенням, а об'єктивною необхідністю в контексті формування сучасної правової держави, здатної ефективно функціонувати в європейському правовому полі. Однак впровадження європейських стандартів у національну правову систему є надзвичайно складним і багатоаспектним процесом, що супроводжується як позитивними зрушеннями, так і суттєвими викликами. Серед ключових труднощів можна виокремити такі як: громіздкість та складність *acquis* ЄС, обмежена адміністративна спроможність українських інституцій, опір окремих політичних груп реформам, а також брак кваліфікованих фахівців з європейського права. Водночас, європейський напрям розвитку відкриває перед Україною нові можливості: посилення міжнародного авторитету, залучення інвестицій, удосконалення судової системи, забезпечення реального захисту прав громадян та інтеграція у спільний правовий простір ЄС. Наукове осмислення процесів імплементації європейського права в українську правову систему є важливою передумовою для їх подальшої ефективної реалізації. Варто досліджувати не лише формальні механізми гармонізації законодавства, але й аналізувати реальну практику їх застосування, дотримання принципів права ЄС, адаптацію правової культури та трансформацію правосвідомості українського суспільства.

Мета: дослідження-з'ясування сутності європейського права як самостійної правової системи, а також особливості його впливу на українське законодавство. У роботі досліджуючими завданнями є механізми його імплементації в Україні, окреслити ключові сфери гармонізації, з'ясувати основні виклики та перспективи для України на шляху до повноцінної інтеграції у європейський правовий простір.

Предметом дослідження є взаємодія права ЄС з українською правовою системою

Об'єктом : виступає право ЄС та українська правова система

Розділ 1. Загальна характеристика права ЄС

1.1 Поняття та структура права ЄС

Європейський Союз (ЄС) є унікальним міжнародним утворенням, яке становить яскравий приклад успішного політичного та правового співробітництва та економічної інтеграції. 13 грудня 2007 р. у м. Лісабон (Португалія) главами держав-учасниць ЄС було підписано Договір про Реформи, так званий Лісабонський Договір, який значно підвищує демократичність та ефективність функціонування інститутів ЄС. Цей договір наділяє ЄС, до якого входить 28 держав-учасниць, міжнародною правосуб'єктністю. 1 грудня 2009 р. Лісабонський Договір набрав чинності. Євросоюз є структурою, яка регулює здійснення економічної, політичної та правової інтеграції 28 європейських держав (Австрії, Бельгії, Болгарії, Великої Британії, Голландії, Греції, Данії, Естонії, Ірландії, Іспанії, Італії, Кіпру, Латвії, Литви, Люксембургу, Мальти, Німеччини, Польщі, Португалії, Румунії, Словаччини, Словенії, Угорщини, Фінляндії, Франції, Хорватії, Чехії, Швеції)[1,45].

Право Європейського Союзу — це система правових норм, які регулюють процеси європейської інтеграції та діяльність ЄС.

За своєю структурою право Євросоюзу поділяється на первинне та вторинне.

До первинного права ЄС належать норми міжнародних договорів, які становлять правову основу функціонування всіх складових елементів, що формують Євросоюз. Первинне право ЄС створює правові засади для ухвалення законодавчих та інших правових актів Євросоюзу.[1,63]

Вторинне право ЄС являє собою більш складну підсистему норм. До нього відносять норми, які закріплені в актах органів Євросоюзу, а також у міжнародних угодах, що уклали між собою європейські співтовариства та інші суб'єкти міжнародного права. Вторинне право не повинно суперечити первинному, яке є основою правопорядку ЄС. До найважливіших рис права ЄС належать культуралізм, плюралізм, раціоналізм, динамізм, інтегралізм,

професіоналізм, інструменталізм, легалізм, європеїзм. Унікальна за природою організація Європейського Союзу поєднує риси як типової міжнародної організації, так і федерації. Право ЄС також є поєднанням рис національних правових систем держав-учасниць з рисами міжнародного права. Найбільший вплив на формування права ЄС, з-поміж національних систем, мають риси французького права (насамперед адміністративного, значною мірою також судового права) і німецького права (цивільного, господарського та торгового).

Право ЄС поєднує культуру континентального права та загального права (common law). Домінують риси права континентального, водночас наявність рис загального права (common law) виявляється в рецепції англійських засад проведення судового процесу (adversary system), заслуховування іншої сторони (audi alteram partem), сприйняття способу ведення судового діалогу і надання переваги позасудовим способам розв'язання спорів.[20,381]

Прямуювання до уніфікації, інтеграції права в рамках ЄС є не вибудовуванням зовсім нової системи права, а зверненням до культурних традицій, сформованих раніше. Значна динаміка розвитку права ЄС спричиняє, з одного боку, те, що воно звертається до зразків з минулого, а з іншого, беручи до уваги сучасні потреби, — є правовим порядком, який піддається постійним змінам. У цьому розумінні право ЄС утворює певну цілісність, відокремлену однаково як від національних правових систем (континентальної та англійської культури), так і міжнародного права. Право ЄС утворює таким чином наднаціональну правову систему і правову культуру загальноєвропейського зразка. Воно утворює організовану і структуровану систему правових норм, з її джерелами, власними інституціями, процедурами творення, інтерпретації і застосування, створюючи свого роду конгломерат норм держав-учасниць і міжнародних норм, та є "особливим правопорядком".

1.2. Система права Європейського Союзу

Система права Європейського Союзу – це новий правовий порядок, утворений засновницькими договорами, характеризується своєю автономністю та внутрішнім узгодженням власної системи правових джерел, а також специфічною природою взаємовідносин, що існують між правовими нормами Європейського Союзу та національними правовими системами держав-учасниць. Необхідно вказати, що право ЄС є самостійною системою, яка функціонує поряд з національними системами права, а також системою універсального міжнародного права. Суд ЄС зробив з цього приводу два принципові висновки:[2,2]

- 1) це особлива система права, інтегрована в систему права держав-учасниць (і має обов'язковий характер для їх судових органів);
- 2) право ЄС – масив норм, що застосовується як до вихідців з цих країн так і до самих держав.

Згідно з рішенням суду ЄС Право Співтовариств утворює самостійну особливу систему, норми якої у рівній мірі є обов'язковими, як для держав-учасниць, так і для фізичних та юридичних осіб. Право ЄС характеризується низкою ознак:

1-це правові норми, породжені інтеграційними процесами, які знайшли свій вираз у джерелах права Європейської Співтовариства та Європейського Союзу; це правові норми, які об'єднують те, через що вони повинні забезпечити досягнення його цілей і вирішення завдань. Система права ЄС включає галузі, інститути, принципи і норми. До галузей права ЄС належать:

- сукупність правових норм, які визначають правове становище Євросоюзу;
- правове регулювання внутрішнього ринку;
- торгівельне та комерційне право;
- право конкуренції;

- право охорони навколишнього середовища;
- право щодо державних замовлень;
- трудове право;
- право зовнішніх відносин тощо.

Щодо інститутів права Євросоюзу, то можна говорити про два їх види. По-перше, це інститути, що є загальними для всієї системи права ЄС. До них належать інститути визнання, правонаступництва, відповідальності.

По-друге, у кожній галузі права Євросоюзу формуються свої інститути. Наприклад, в межах правового регулювання внутрішнього ринку ЄС існують такі інститути, як:

- свобода пересування товарів;
- вільний рух людей;
- свобода економічної діяльності і надання послуг;
- вільний рух капіталів.

Право конкуренції охоплює:

- інститут забезпечення рівних можливостей для суб'єктів підприємницької діяльності на ринку ЄС;
- інститут державної допомоги.

Система норм права Європейського Союзу[2,3]

Більш повне уявлення про систему права ЄС та закономірності її формування може дати класифікація його норм. Це пов'язано з тим, що регулювання процесів європейської економічної інтеграції в межах Євросоюзу здійснюється за допомогою системи норм, кожна з яких являє собою первинний складовий елемент цієї системи. Пізнання системи норм права Євросоюзу дає більш глибоке розуміння юридичної природи цього права та закономірностей функціонування всього організаційно-правового механізму європейської інтеграції даного типу.

При класифікації норм права Євросоюзу слід брати до уваги те, що її критеріями можуть бути:

- соціально-правові характеристики норм та їхня роль у здійсненні інтеграції;
- особливості предметної сфери дії норм або об'єкта їх регулювання;
- формально-юридичні ознаки норм;
- ступінь юридичної сили норм;
- зміст нормативних приписів та властивості їх регулятивних функцій;
- організаційно-цільова спрямованість норм та особливості їх регулюючого впливу;
- методи та способи здійснення приписів норм.

На підставі зазначених критеріїв класифікація має на меті: виявлення найбільш важливих суттєвих та формальних характеристик усіх різновидів норм, що наводяться; поділ норм на групи, шляхом встановлення порядку співвідношення та зав'язків між ними для того, щоб легше було пізнати закономірності побудови всієї системи даних норм; визначення ролі кожної з груп норм у функціонуванні механізму правового регулювання інтеграційних процесів у межах Євросоюзу з метою пізнання закономірностей регулятивного впливу цих норм як системи; встановлення тенденцій розвитку їх системи. Класифікація норм права ЄС включає такі критерії:

I. Види норм відповідно до їхніх соціально-правових характеристик та їх ролі у здійсненні інтеграції.[16,326]

Відповідно до даного критерію норми, що регулюють відносини держав-учасниць Євросоюзу та самого інтеграційного об'єднання, є основними і служать найбільш важливим інструментом здійснення інтеграції. Норми ж, якими регулюються відносини держав-учасниць та Євросоюзу з іншими суб'єктами міжнародного права, є допоміжними і лише частково впливають на здійснення інтеграції в рамках Євросоюзу. Важливо також, що ці норми можуть регулювати відносини як між однотипними за своєю соціальною суттю суб'єктами, так і різнотипними. Таким чином, виходячи із соціально-правової характеристики й ролі цієї груп норм у здійсненні європейської

інтеграції в рамках Євросоюзу, норми першої з них можна визначити як функціонально необхідні, а другої — як додаткові.[11,244]

Функціонально необхідні норми створені однотипними за своєю соціальною суттю суб'єктами. Вони покликані регулювати відносини між переважно високорозвиненими європейськими державами. Як приклад, можна вказати на норми установчих документів, які надають державам-учасникам Євросоюзу залежно від їхньої формату та рівня економічного розвитку різну кількість голосів при ухваленні в Раді Євросоюзу деяких постанов, що безпосередньо покладають на держави, яким вони адресовані, певні зобов'язання, без їхнього додаткового волевиявлення (ст. 238 Договору про функціонування ЄС). Функціонально необхідні норми становлять основу всієї системи норм, які регулюють інтеграційні відносини в рамках Євросоюзу. Додатковими є норми, які регулюють відносини держав-учасниць та самого Євросоюзу з іншими суб'єктами міжнародного права. Вони покликані створити оптимальні зовнішні умови для функціонування механізму правового регулювання даного типу економічної інтеграції. Прикладами допоміжних норм є норми угод про асоціацію (наприклад, норми Договору про ЄЕС або договорів про асоціацію і стабілізацію з Балканськими країнами, норми угод з країнами, що розвиваються, норми торговельних угод з третіми країнами).[11,235]

II. Види норм відповідно до особливостей предметної сфери їх дії чи об'єкта регулювання. Предметною сферою дії правових норм, які регулюють процеси європейської інтеграції в рамках Євросоюзу, є вся система відносин, що існують між державами-учасниками, інтеграційним об'єднанням, фізичними та юридичними особами, задіяними у здійсненні інтеграційних заходів.

На підставі цих особливостей можна виділити такі основні групи норм:

- норми, які регулюють відносини між суб'єктами інтеграції в атомній промисловості;

- норми, які регулюють взаємовідносини учасників у галузі сільського господарства;
- норми, що регулюють здійснення митної політики;
- норми, спрямовані на забезпечення вільного пересування осіб, послуг та капіталів;
- норми, що регулюють здійснення спільної торгівельної політики;
- норми, які регулюють відносини суб'єктів інтеграції в галузі конкуренції;
- норми, які регулюють відносини у сфері соціальної політики;
- норми, що регламентують здійснення спільної валютної політики, тощо.

III. Види норм за формально-юридичними ознаками.[10,199]

Така класифікація віддзеркалює індивідуальні особливості різних елементів юридичної форми даних норм. Вона дозволяє пізнати особливості та можливості регулювання, які закладені у формальних характеристиках цих норм. До числа найважливіших формально-юридичних ознак правових норм, що регулюють процеси інтеграції в системі Євросоюзу, належать такі елементи:

- типи суб'єктів норм;
- типи форм (джерел) норм;
- кількісний склад суб'єктів норм;
- термін дії норм;
- об'ємно-функціональний характер зобов'язань, що фіксуються в нормах;
- спосіб вираження нормативних приписів.

Розглянемо найважливіші особливості цих груп норм.

За типом суб'єктів, що створюють норми права Євросоюзу, всі норми можна поділити на три групи:

Норми напрацьовані тільки державами.

Прикладами таких норм є:

- Норми договорів про ЄС та функціонування Євросоюзу;
- Норми, що вносять зміни до цих актів;

- Норми угод, укладених з огляду на приписи установчих договорів, а також угод, укладених представниками держав-учасниць у рамках Ради Євросоюзу.
- Норми, напрацьовані тільки інтеграційним об'єднанням.[8,233]

Серед них необхідно розрізняти:

Норми юридичних актів ЄС, які регулюють діяльність його органів. Вони закріплюються в правилах процедури органів Євросоюзу, постановах щодо скасування тих або інших органів та створення нових тощо.

Норми юридичних актів інтеграційного об'єднання, що адресуються державам-учасникам Євросоюзу, фізичним і юридичним особам. До них можна віднести норми більшості постанов інститутів Євросоюзу та ЄС. Норми угод, які укладаються між інститутами Євросоюзу (наприклад, норми міжінституційних угод про вдосконалення бюджетного процесу, фінансових прогнозів).

Норми змішаного характеру, напрацьовані державами-учасниками та ЄС. Прикладом можуть слугувати норми угод, які стосуються питань місцеперебування на території цих держав органів (інститутів) ЄС. Відповідно до положень установчих договорів більшість інтеграційних заходів у рамках ЄС має здійснюватися за допомогою норм, що напрацьовуються органами об'єднання. Відповідним чином зменшується значення норм, що напрацьовуються тільки державами і які становлять порівняно невелику частину всієї сукупності норм права Євросоюзу. Це посилює контроль за діяльністю суб'єктів права Євросоюзу з боку його інститутів. За типом форм (джерел) норми, які регулюють інтеграційні процеси в рамках Євросоюзу, можна поділити на чотири групи:

- договірні;
- резолюційні;
- звичасві;
- юдикаційні.

Відповідно до засобів вираження нормативних приписів правових норм, які регулюють інтеграційні процеси в рамках Євросоюзу, серед слід вирізняти:

- однозначні;
- альтернативні;
- відсилочні;
- банкетні норми.

IV. Види норм відповідно до ступеня юридичної сили.

Як творці норм суб'єкти міжнародного права можуть надавати їм різний ступінь юридичної сили. Залежно від останнього правові норми, що регулюють інтеграційні процеси в рамках Євросоюзу поділяють на імперативні та диспозитивні.[14,336]

Імперативним нормам надається найбільш важливе значення, і від них суб'єкти не в змозі відступати ані у своїх взаємовідносинах, ані у нормах, що ними приймаються. Імперативні норми є критерієм оцінки юридичної чинності всіх інших норм і можуть бути скасовані лише наступною нормою, що має такий самий характер. Прикладами таких норм є безумовно-обов'язкові норми загального порядку, що встановлюють умови функціонування внутрішнього ринку в рамках Євросоюзу. Імперативні норми — це, як правило, договірні, загальні, безстрокові, однозначні норми.

Диспозитивні норми здебільшого є договірними, двосторонніми або спільними, строковими нормами, які повинні відповідати імперативним нормам і які припускають можливість інших варіантів поведінки, ніж це передбачено їх приписами.

V. Види норм права Євросоюзу відповідно до змісту їх приписів та властивостей їх регулятивних функцій.

З огляду на зміст норм, який позначається на характері закріплених у них прав та обов'язків, норми слід поділити на дві загальні категорії:

- матеріальні правові;
- процесуальні правові.

Матеріальні правові норми є основою договірного та інституційного механізмів європейської інтеграції, що здійснюється у рамках Євросоюзу.

Для нормального функціонування цих механізмів самих лише матеріальних

норм недостатньо. Необхідні також процесуальні норми, які є юридико-технічним засобом приведення їх у дію.[17,205]

VI. Види норм щодо організаційно-цільової спрямованості та особливостей їх регулюючого впливу.

Виходячи з організаційно-цільової спрямованості норм та особливостей їх регулюючого впливу, можна здійснити внутрішньотиповий поділ матеріальних та процесуальних норм на види та визначити характерні особливості кожного з цих видів норм права Євросоюзу. Залежно від організаційно-цільової направленості їх приписів та особливостей їх регулюючого впливу серед визначальних норм слід виділити:

- а) норми-принципи;
- б) норми-програми;
- в) норми-плани;
- г) оперативні норми.

Норми-принципи встановлюють загальний правовий режим типу європейської інтеграції та її організаційно-правові основи.

VII. Види норм за методами та способами здійснення їх приписів.

Залежно від методів та способів здійснення (імплементатії) приписів норм, що регулюють інтеграційні процеси в рамках Євросоюзу поділяють на:

- норми прямої дії;
- норми, які потребують національно-правової імплементатії;
- норми, які вимагають міжнародно-правової імплементатії;
- норми, які забезпечують імплементатію приписів права Євросоюзу.

Принципи права Європейського Союзу відіграють важливе значення[7,167]

Принципи права ЄС встановлюють загальний правовий режим типу європейської інтеграції та її організаційно-правові основи. Вони являють собою, як правило, договірні, багатосторонні, безстрокові, загальнорегулятивні, імперативні норми, що мають вищу юридичну силу.

Таким чином, принципи права Європейського Союзу – це приписи установчого характеру, які визначають суть, зміст і порядок застосування

норм правової системи ЄС. Тому у праві Європейського Союзу існує своя власна, властива йому сукупність принципів. Деякі з них схожі з принципами інших правових систем (внутрішньодержавного і міжнародного права), а деякі мають особливу юридичну природу. Усі принципи права Європейського Союзу можна поділити на декілька груп, які різняться за своїм призначенням і сферою дії: [3, 298]

принципи верховенства і прямої дії права Європейського Союзу, що визначають його співвідношення з правовими системами держав-учасниць; загальні принципи права – початкові засади правового регулювання, які діють в усіх сферах відання Союзу і властиві також іншим демократичним правовим системам; спеціальні принципи права Європейського Союзу, що мають силу у рамках окремих галузей або сфер його правового регулювання; принципи діяльності Європейського Союзу, які визначають порядок реалізації Євросоюзом наявної у нього компетенції.

Методи права Європейського Союзу

У праві Європейського Союзу використовуються ті ж методи регулювання суспільних відносин, які характерні для сучасних держав:

метод уповноваження;

- позитивного зобов'язання;

- заборони;

- імперативний;

- диспозитивний;

- колізійний метод.

У той же час, оскільки формування права Європейського Союзу здійснюється шляхом інтеграції правових систем різних держав, разом з вказаними вище для нього характерні специфічні методи впливу:

- уніфікації;

- гармонізації.

Метод уніфікації передбачає встановлення Євросоюзом єдиних правил поведінки, які безпосередньо регулюють суспільні відносини на всій його

території. Інструментом уніфікації служать регламенти (англ. regulation; франц. reglement) – нормативні правові акти, схожі за своїми ознаками з федеральними законами.[12,321]

Метод гармонізації означає видання Євросоюзом основ законодавства, у відповідність з якими держави-учасниці приводять свої внутрішні закони і підзаконні акти. За допомогою гармонізації ЄС "зближує" правові системи держав-учасниць, але не вводить повну одноманітність. Інструментом гармонізації служить директива (англ., франц. directive), а у сфері кримінального і кримінально-процесуального права – рамкове рішення (англ. framework decision; франц. decision - cadre).

Регламенти, директиви і рамкові рішення не підлягають ратифікації з боку держав-учасниць! Регламенти набувають чинності на 20-й день після їх публікації в Офіційному журналі Європейського Союзу (якщо інше не передбачене самим регламентом).

Директиви і рамкові рішення передбачають так званий термін трансформації – період часу, який дається державам-учасницям на те, щоб привести своє законодавство у відповідність з вказаними актами (в середньому півтори роки).

Суб'єкти права Європейського Союзу

Суб'єктами права Європейського Союзу є носії прав і обов'язків, встановлених нормами даної правової системи.[4]

Відмінна риса права Європейського Союзу – здатність його норм мати пряму дію, тобто встановлювати суб'єктивні права і обов'язки безпосередньо для фізичних і юридичних осіб. Принцип прямої дії права Європейського Союзу став передумовою для введення в 1992 році громадянства ЄС. В якості основних суб'єктів права Європейського Союзу виступають:

- громадяни Європейського Союзу, в якості яких автоматично визнаються
- громадяни всіх його держав-членів;
- юридичні особи, які мають офіційне місцезнаходження на території Європейського Союзу, в тому числі «європейські» юридичні особи

- держави-учасниці Європейського Союзу і їх компетентні органи (уряди, парламенти, національні суди, прокуратура і т.д.);[1,89]

Європейський Союз в цілому і його структурні підрозділи. В якості суб'єктів права Європейського Союзу також можуть виступати і треті держави (держави, які не входять до складу Європейського Союзу), іноземні громадяни, апатриди і іноземні юридичні особи, які проживають, знаходяться або здійснюють свою діяльність в межах Європейського Союзу. Дотримання норм права Європейського Союзу обов'язково для всіх, хто знаходиться на його території (тобто на території будь-якої з держав-учасниць). В окремих випадках подібний обов'язок розповсюджується і на іноземців, які знаходяться за межами Європейського Союзу (наприклад, дотримання умов, які необхідні для отримання шенгенської візи).

1.3 Вплив права ЄС на правову систему України

Вплив права ЄС зводиться до таких аспектів :

1. Загальна характеристика процесу євроінтеграції

Після проголошення незалежності у 1991 році Україна визначила інтеграцію до Європейського Союзу як один із пріоритетних напрямів своєї зовнішньої та внутрішньої політики. Цей курс було закріплено в низці стратегічних документів, зокрема у Конституції України (стаття 85, 102, 116), а також у Угоді про асоціацію між Україною та ЄС, підписаній у 2014 році.

Євроінтеграція передбачає не лише політичне чи економічне зближення, але й гармонізацію українського законодавства з правом ЄС, тобто приведення його у відповідність до норм, стандартів і принципів, які діють у Спільноті.

2. Джерела впливу права ЄС[1,93]

Вплив Європейського Союзу на правову систему України відбувається через: Угоду про асоціацію між Україною та ЄС — головний документ, який визначає правову основу співпраці та містить зобов'язання України адаптувати своє законодавство до права ЄС; Рішення органів ЄС (Європейської Комісії, Ради ЄС, Європейського парламенту); Судову практику Суду Європейського Союзу (СЄС), яка роз'яснює зміст та

застосування норм права ЄС; Програми технічної допомоги ЄС (Twinning, TAIEX, SIGMA), спрямовані на підтримку реформ у сфері права, управління та економіки; Європейські стандарти у сфері прав людини, управління, конкуренції, екології, освіти, тощо.[15,109]

3. Основні напрями впливу права ЄС

Конституційно-правова сфера

Конституція України не визнає прямої дії права ЄС, проте встановлює орієнтацію на європейські цінності, верховенство права, демократію та права людини. Принцип верховенства права, який є основоположним у праві ЄС, активно впроваджується в українську конституційну практику. Конституційний Суд України у своїй практиці почав враховувати рішення Європейського суду з прав людини та стандарти ЄС при тлумаченні правових норм.

Адміністративне право

Запроваджено стандарти належного врядування, відкритості, прозорості, підзвітності.

Реформовано систему державної служби відповідно до європейських принципів професійності, політичної нейтральності та меритократії.

Господарське та корпоративне право

Українське антимонопольне законодавство гармонізоване з правом конкуренції ЄС.

Закон «Про акціонерні товариства» і «Про захист економічної конкуренції» приведені у відповідність до норм Директив ЄС.

Розвивається правове регулювання державної допомоги підприємствам, за європейською моделлю (створено Антимонопольний комітет як орган контролю).

Митне та податкове право

Україна адаптує своє митне законодавство до Митного кодексу ЄС.

Впроваджено спрощені митні процедури, електронне декларування, інститут уповноваженого економічного оператора (АЕО).

Екологічне право

Україна зобов'язалася впровадити понад 30 директив ЄС у сфері охорони довкілля.

Впроваджуються стандарти щодо управління відходами, охорони водних ресурсів, зменшення викидів парникових газів.

Трудове та соціальне право

Гармонізація із європейськими нормами щодо умов праці, рівності прав, гендерної рівності, безпеки на робочому місці.

Запровадження норм щодо соціального діалогу, захисту працівників та профспілкових прав.

Право інтелектуальної власності

Прийнято нові редакції законів про авторське право, торговельні марки, патенти, які відповідають директивам ЄС.

Вдосконалено захист прав інтелектуальної власності, зокрема в контексті цифрового ринку.

Судова система та правосуддя

Судова реформа України проводиться з урахуванням стандартів ЄС і Ради Європи.

Акцент робиться на незалежності судів, ефективному доступі до правосуддя, боротьбі з корупцією.

Враховується практика Європейського суду з прав людини, яка є обов'язковою для України згідно із Конституцією.[4,77]

Розділ 2. Гармонізація законодавства України з правом ЄС

2.1 Загальні засади гармонізації законодавства України з правом ЄС

Європейська інтеграція є одним із головних стратегічних напрямів розвитку України. У цьому контексті гармонізація національного законодавства з правом Європейського Союзу (ЄС) виступає ключовою умовою для зближення правових систем, створення спільного економічного простору та підготовки України до майбутнього членства в ЄС.[6,224]

Цей процес означає поступове приведення українських законів, норм і стандартів у відповідність до законодавства Європейського Союзу, так званого *acquis communautaire*.

1. Сутність та мета гармонізації

Гармонізація законодавства — це процес узгодження норм українського права з нормами ЄС для досягнення єдиних правових підходів у різних сферах суспільного життя.

Її мета полягає у забезпеченні сумісності законодавчих систем, підвищенні рівня правової культури та забезпеченні європейських стандартів життя в Україні.

Основними завданнями гармонізації є:

- адаптація національних законів до актів ЄС;
- створення ефективного механізму імплементації прийнятих норм;
- забезпечення верховенства права, демократії та захисту прав людини.

2. Правова основа гармонізації

Процес гармонізації законодавства України з правом ЄС має міцне нормативне підґрунтя. Головним документом є Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, підписана у 2014 році.

Угода визначає конкретні сфери, у яких Україна повинна поступово наблизити своє законодавство до норм ЄС, зокрема у сфері торгівлі, енергетики, довкілля, транспорту, охорони здоров'я та правосуддя. Крім того, важливе значення мають:

Конституція України, яка визначає курс на європейську інтеграцію; Національна програма адаптації законодавства України до законодавства ЄС (2004 р., оновлена після 2014 р.); акти Верховної Ради, Кабінету Міністрів та міністерств, що регулюють імплементацію європейських стандартів.[16,98]

3. Основні напрями гармонізації законодавства

3.1. Економічна та господарська сфера

Україна гармонізує свої норми з директивами ЄС у сфері захисту конкуренції, державної допомоги підприємствам, корпоративного управління, публічних закупівель.

Закон «Про публічні закупівлі» базується на принципах прозорості та недискримінації, що відповідає директивам ЄС.

3.2. Митна та податкова сфера

Прийнято новий Митний кодекс, гармонізований із Митним кодексом ЄС. Запроваджено електронне декларування, спрощені процедури та інститут уповноваженого економічного оператора (АЕО).

3.3. Енергетика

Україна є членом Енергетичного співтовариства ЄС, що передбачає реформування енергетичного ринку відповідно до європейських норм.

Прийнято закони про ринок електроенергії, про енергоефективність та розвиток відновлюваних джерел енергії.

3.4. Екологічне право

Україна впровадила низку директив ЄС щодо управління відходами, охорони водних ресурсів, оцінки впливу на довкілля (ОВД). Закон «Про оцінку впливу на довкілля» 2017 року став важливим кроком у наближенні до екологічних стандартів ЄС.

3.5. Трудове та соціальне право

В українське законодавство впроваджуються європейські стандарти охорони праці, рівності прав, гендерної політики.

Зміцнюється система соціального діалогу, вдосконалюється трудове законодавство з урахуванням практики країн ЄС.

3.6. Судова влада та правосуддя

Судова реформа в Україні проводиться відповідно до принципів верховенства права, незалежності судів та справедливого судочинства, закріплених у праві ЄС і практиці Європейського суду з прав людини.

Упроваджено елементи електронного правосуддя, підвищено прозорість судової системи.

4. Проблеми гармонізації законодавства

Процес гармонізації є складним і тривалим. Основні проблеми:

Великий обсяг законодавства ЄС (понад 100 тисяч актів), що потребує адаптації.

Недостатня підготовленість фахівців з європейського права.

Відсутність належного контролю за реалізацією прийнятих норм.

Економічні труднощі, які уповільнюють впровадження реформ.

Потреба у стабільному політичному курсі на євроінтеграцію.[18,43]

5. Позитивні результати гармонізації

Попри труднощі, гармонізація вже має позитивні наслідки: підвищення якості законодавства та прозорості правової системи; зміцнення демократичних інститутів; покращення умов для інвесторів; розширення можливостей для українських підприємств на європейському ринку; зближення України з єдиним правовим простором Європейського Союзу. Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу — це фундаментальний процес, який має визначальне значення для майбутнього країни. Вона не лише наближає Україну до членства в ЄС, але й сприяє внутрішньому оновленню держави, модернізації її інституцій та правової системи. Успішне продовження цього процесу є запорукою зміцнення демократії, правової держави та підвищення добробуту громадян України.

2.2 Основні виклики та перспективи

1. Великий обсяг законодавства ЄС

Законодавство Європейського Союзу — це складна та багаторівнева система, яка включає тисячі директив, регламентів, рішень і рекомендацій. Для

України це означає необхідність поступового перегляду значної частини національних законів.[5,109]

Адаптація такого масиву актів потребує часу, висококваліфікованих фахівців і значних фінансових ресурсів.

2. Недостатня інституційна спроможність

Багато державних органів України не мають достатнього досвіду у практичному впровадженні норм ЄС.

Існує потреба у зміцненні спроможності міністерств, парламентських комітетів та судової системи до якісної імплементації права ЄС.

3. Економічні обмеження

Європейські стандарти у сфері промисловості, екології чи енергетики часто потребують дорогих реформ і модернізації виробництва.

Не всі українські підприємства можуть швидко адаптуватися до цих вимог, що створює ризики для конкурентоспроможності.

4. Політичні фактори

Гармонізація законодавства — це тривалий процес, який потребує стабільного політичного курсу. Будь-які зміни у владі або геополітичні виклики можуть сповільнювати інтеграційні процеси.

5. Низький рівень імплементації Часто нові закони приймаються формально, без належного механізму реалізації. Відсутність ефективного контролю за виконанням норм призводить до розриву між законодавством і практикою.

6. Брак спеціалістів у сфері права ЄС

Для ефективного перекладу, аналізу та впровадження норм ЄС потрібні юристи, економісти, аналітики, які добре володіють європейським законодавством. В Україні таких фахівців поки недостатньо.[11,232]

7. Соціально-культурні труднощі

Запровадження європейських стандартів вимагає не лише юридичних змін, а й зміни правової культури суспільства, що відбувається поступово.

Перспективи гармонізації права ЄС і права України зводяться до таких принципів:

1. Поступове входження у єдиний європейський правовий простір
Гармонізація забезпечує сумісність правових систем, що відкриває шлях для повноцінної участі України в європейських політичних, економічних і правових структурах.[3,56]

2. Підвищення якості національного законодавства
Використання європейських норм і практик дозволяє вдосконалити українські закони, зробити їх більш чіткими, логічними та стабільними.

Це підвищує рівень правової визначеності та довіри громадян до держави.

3. Розвиток демократії та верховенства права

Гармонізація з правом ЄС сприяє зміцненню демократичних інститутів, незалежності судової влади, захисту прав людини.

Україна активно впроваджує принципи прозорості, підзвітності та належного врядування.

4. Економічні переваги

Адаптація до європейських стандартів відкриває для України ширші можливості торгівлі, залучення інвестицій, доступу до спільного ринку ЄС.

Українські підприємства отримують змогу працювати за єдиними правилами з європейськими партнерами.

6. Інституційний розвиток

Гармонізація стимулює розвиток сучасної державної служби, антикорупційних інститутів, цифрового врядування, що робить управління більш ефективним. Процес гармонізації законодавства України з правом Європейського Союзу є складним і довготривалим, однак саме він визначає європейське майбутнє нашої держави. Попри існуючі виклики — економічні, інституційні та політичні — Україна демонструє стабільний поступ у напрямі інтеграції до правового простору ЄС. Перспективи цього процесу надзвичайно важливі: зміцнення демократії, розвиток економіки, підвищення добробуту громадян і створення умов для повноправного членства України в Європейському Союзі.[6,123]

Висновки:

У результаті проведених досліджень ми дійшли до таких висновків:

Європейське право є одним із найвпливовіших чинників розвитку сучасних правових систем у світі. Воно сформувалося як особлива наднаціональна правова система, що поєднує риси міжнародного та внутрішньодержавного права, але водночас має власну структуру, принципи та механізми дії. Основними джерелами європейського права є установчі договори Європейського Союзу (зокрема Договір про Європейський Союз і Договір про функціонування ЄС), регламенти, директиви, рішення та рекомендації органів ЄС, а також практика Суду Європейського Союзу. Саме ці джерела забезпечують цілісність і послідовність правового простору Союзу, формуючи його спільні стандарти й принципи правового регулювання.

Європейське право ґрунтується на таких базових принципах, як верховенство права, пряме застосування норм права ЄС у національних системах держав-членів, субсидіарність і пропорційність. Воно спрямоване на забезпечення єдності політичного, економічного та правового простору Європейського Союзу, захисту основоположних прав людини, розвитку демократії та ринкової економіки. У цьому контексті право ЄС відіграє не лише регулюючу, а й інтеграційну функцію, сприяючи формуванню єдиної європейської правової культури. Для України, яка задекларувала свій європейський вибір і прагне до повноправного членства в ЄС, питання гармонізації національного законодавства з правом Європейського Союзу є стратегічним завданням державної політики. Гармонізація передбачає поступове приведення норм українського законодавства у відповідність до *acquis communautaire* — правових надбань Європейського Союзу, що охоплюють усі сфери суспільного життя: економіку, фінанси, екологію, правосуддя, освіту, соціальний захист, права людини та інші.

Процес адаптації українського законодавства до норм європейського права має системний характер. Його основні етапи закріплені у відповідних

державних програмах і стратегічних документах, зокрема в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС. Ця угода визначає чіткі зобов'язання України щодо реформування правової системи, удосконалення судової влади, підвищення рівня захисту прав і свобод людини, боротьби з корупцією та зміцнення інституцій демократії. Реалізація цих завдань потребує глибокого реформування українського законодавства, модернізації адміністративної та судової систем, розвитку правової культури та правосвідомості суспільства. Гармонізація не означає просте копіювання норм ЄС, а вимагає їхнього гнучкого адаптування до національних реалій із урахуванням особливостей правової традиції та соціально-економічних умов України. Водночас процес євроінтеграції створює для України низку викликів. Серед них — необхідність забезпечення стабільності законодавства, узгодження великої кількості нормативних актів, зміцнення інституційної спроможності державних органів, а також подолання бюрократичних та корупційних перешкод. Проте переваги гармонізації європейських стандартів очевидні: вона сприяє підвищенню якості управління, забезпеченню верховенства права, захисту прав людини, залученню іноземних інвестицій і розширенню економічних можливостей країни.

Отже, гармонізація українського законодавства з правом Європейського Союзу є не лише формальною вимогою для інтеграції до ЄС, а й важливим чинником внутрішньої модернізації та демократичного розвитку держави. Європейське право виступає орієнтиром для побудови сучасної, ефективної та справедливої правової системи в Україні, заснованої на цінностях свободи, рівності, справедливості та поваги до прав людини. У перспективі подальше зближення українського права з європейським сприятиме зміцненню правової держави, розвитку громадянського суспільства та формуванню стабільної системи правового забезпечення євроінтеграційних процесів. Таким чином, інтеграція України до європейського правового простору є не лише політичним вибором, а й глибоким цивілізаційним кроком, що визначає майбутнє країни як демократичної, правової та європейської держави.

Список використаних джерел:

1. Грицяк І. А. Право та інституції Європейського Союзу: Навчальний посібник / І. А. Грицяк . – К. : К.І.С., 2004. – 260 с
2. Право Європейського Союзу : навч. посіб. / За заг ред. Р.А. Петрова. – 3-тє видання, змінєне і доповненє. – К. : Істина, 2010. – 376 с.
3. Право Європейського Союзу: навч. посіб.; за заг. ред. Р. А. Петрова. - К.: Істина, 2009
4. Довгань В. М. Європейський Парламент. Правовий статус і компетенція в системі органів Європейського Союзу: Монографія / В. М. Довгань. – К. : КНТ, 2007. – 204 с.
5. Гармонізація законодавства України і законодавства ЄС: наближення загальноправової термінології : монографія / К. О. Трихліб. – Х. : Право, 2015. – 224 с.
6. Бейкун А.Л., Ромашко О.М. Правове регулювання сектору безпеки і оборони: сутність та зміст. Юридична наука. 2020
7. Луць Л.А. Європейські міждержавні правові системи та проблеми інтеграції з ними правової системи України
8. Тюріна О.В. Основи права Європейського Союзу
9. Матеріальне право Європейського союзу / В. І. Муравйов, К. В. Смирнова, І. В. Влялькó
10. Копійка В. В., Шинкаренко Т. І. Європейський Союз: заснування і етапи Європейське право.
11. Право Європейського союзу. Кн. 1: Інституційне право Європейського союзу / [Муравйов В.І. та ін.].

12. Решота В.В. Європейський Союз: історичні, правові та інституційні основи: навч. Посіб
13. Аверянов В., Бондаренко І, Доля Л., Гега П., Захаров Є. Посилення співпраці між Україною та ЄС щодо утвердження верховенства права в Україні: Аналіт. доп. та рек. / Міжнародний фонд «Відродження»
14. Пістракевич О.В. Інституційна система Європейського Союзу: становлення та розвиток в умовах розширення: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.01 / Пістракевич Олена Володимирівна
15. Костюченко Я.М. Правове регулювання співробітництва України та Європейського Союзу.: монографія / Я.М. Костюченко
16. Катеринчук Іван Петрович, Мулявка Дмитро Григорович Співробітництво України та Європейського Союзу в правоохоронній сфері
17. Опришко В. Ф., Омельченко А. В., Фастовець А. С. Право Європейського Союзу: Загальна частина
18. Право Європейського Союзу : навч. посіб. / В. М. Бесчасний, В. П. Філонов, О. В. Філонов, В. М. Субботін та ін.
19. Медведєв Ю.Л. Право Європейського Союзу: навч.-метод. посіб. / Юрій Медведєв, Ганна Сорока
20. Кернз В. Вступ до права Європейського Союзу